

Pavao Krmpotić
Barčev trg 15, HR-10000 Zagreb
krmpavao@gmail.com

PRILOG ISTRAŽIVANJU NASLIJEĐENOGA SLAVENSKOG LEKSIKA U HRVATSKIM KAJKAVSKIM GOVORIMA

U radu su ponuđene etimologije i usporednice desetak naslijeđenih kajkavskih leksema koji se uglavnom ne spominju ni u Skokovu etimološkom rječniku ni u dostupnoj kroatističkoj literaturi. To su: *čariti* 'strugati', *smika* 'dio saonica', *medlovica* 'nesvjestica', *zmožen* 'bogat', *veko* 'poklopac', *mrha* 'lešina', *litka* 'stražnji dio koljenice, list', *pruglo* 'zamka za ptice', *stekli* 'bijesan' i *suk* 'suha grana'. Navedene primjere može se podijeliti na općeslavenske lekseme naknadno nestale iz štokavskih i čakavskih govora te na praslavenske dijalektizme nastale neposredno prije raspada praslavenske jezične zajednice koji nemaju odgovarajućih odraza u štokavštini i čakavštini. Manji dio kajkavskoga naslijeđenoga leksika usporednice ima samo u susjednim slovenskim govorima i zapadnoslavenskim jezicima, što upućuje na to da su nekoć slovenski i kajkavski govori činili dijalektni kontinuum sa zapadnoslavenskim jezicima.

Uvod

Premda etimološka istraživanja slavenskoga rječničkoga fonda traju već više od jednoga stoljeća, još uvijek ne postoji potpun popis praslavenskih leksema. Najbliže tome je »Etimološki rječnik slavenskih jezika« (rus. »Етимологический словарь славянских языков«) koji se od početka sedamdesetih godina prošloga stoljeća izrađuje u Moskvi i koji je do sad obradio nešto više od polovice praslavenskoga leksika.¹ S druge strane, etimološki rječnici pojedinačnih slavenskih jezika uglavnom su ograničeni na suvremeni standardni jezik, pri čemu se izostavlja povijesna i

¹ Najnoviji svezak izašao 2014. godine obuhvaća građu od **otvŕteti* do **ozgoba*.

dijalektna građa u kojoj su nerijetko sačuvani najzanimljiviji podatci. To je posebno izraženo u hrvatskome jeziku čija se narječja međusobno razlikuju ne samo glasovnim i gramatičkim obilježjima, nego i leksičkim fondom, kako onim nenaslijeđenim u vidu posuđenica iz susjednih jezika, tako i odrazima praslavenskih leksema koji su nerijetko potvrđeni samo u jednome ili dvama od triju hrvatskih narječja. Za razliku od štokavske i čakavske građe kojima se posvećivalo više pažnje, leksik hrvatskih kajkavskih govora rubno je zastupljen u postojećim etimološkim rječnicima hrvatskoga jezika.² Obuhvatnija etimološka istraživanja kajkavskoga naslijeđenoga leksika nisu provedena, iako su poveznice ekskluzivnih kajkavizama sa zapadnoslavenskim leksemima u primjerima poput *oblok* 'prozor' i *tenja* 'sjena' rano uočene (Lončarić 1996:138; Podlužnyj 2000:7). Kajkavskom naslijeđenom leksiku posvećeni su članci poljskoga slavista Wiesława Boryśa (1982; 1986) u kojima je autor ponudio etimološki osvrt na odabrane kajkavizme kao što su *nuče* 'obojci', *lap* 'komad platna', *zden* 'hladan', *hlud* 'motka', *drbati* 'dirati', *nedoložen* 'nespretan' i *skolek* 'daščica', čime je tema praslavenskoga naslijeđa u kajkavštini tek načeta. Razvoj dijalektologije i dijalektne leksikografije u novije vrijeme omogućava pronalaženje dosad nepoznatih odraza praslavenskih leksema u kajkavštini te uspostavljanje izoleksa koje povezuju kajkavske i slovenske govore sa zapadnoslavenskim jezicima.

1. Struktura slavenskoga naslijeđenoga leksika

Leksički fond svakoga jezika može se podijeliti na naslijeđeni i nenaslijeđeni leksik. U naslijeđeni leksik ubrajaju se sve leksičke jedinice za koje se valjanom metodom može ustanoviti da potječu iz ranijega jezičnoga razdoblja. Nenaslijeđeni leksik čine posuđenice, neologizmi i ostale inovativne tvorbe koje nemaju odgovarajućih usporednica u genetski srodnim jezicima. U hrvatskome jeziku u naslijeđeni leksik ubrajaju se leksemi naslijeđeni iz praslavenskoga jezika. Pritom treba znati da nisu svi naslijeđeni leksemi zastupljeni u svim hrvatskim narječjima, a ne nalaze se svi ni u standardnome jeziku u kojemu prevladavaju leksemi štokavskoga podrijetla. Vokabular čakavskoga i kajkavskoga narječja u standardnome jeziku mnogo je slabije zastupljen, zbog čega se uglavnom ne uzima u razmatranje prilikom etimoloških istraživanja hrvatskoga jezi-

² Skokov rječnik kajkavizmima gotovo nikada ne daje zasebnu natuknicu, nego ih spominje kada obrađuje etimon iz kojega potječu. Tako se u ovom radu obrađen primjer *stekli* spominje unutar natuknice *teći*. Time je čitatelj uskraćen za usporednice i arealnu distribuciju leksema.

ka.³ Takav pristup dijalektnoj leksičkoj građi osiromašuje kroatistiku za spoznaje o povijesti dvaju hrvatskih narječja, a istovremeno poredbeni slavistikom lišava korisnih podataka koji pomažu razumjeti raščlanjivanje slavenskoga govornoga područja nakon raspada jedinstvenoga praslavenskoga jezika. Naime, kao što je poznato, sva tri hrvatska narječja sačuvala su više arhaičnih leksema i tvorbi koje nemaju odgovarajućih usporednica u standardnome jeziku te ih se može uspoređivati samo s primjerima iz ostalih, bliskih i udaljenih slavenskih jezika.

Distribuciju naslijeđenoga leksika podijelit ćemo u pet osnovnih skupina:

a) Općeslavenski leksemi potvrđeni na cjelokupnom slavenskom području

Najbrojnija kategorija koja obuhvaća cjelokupan temeljni leksik i primjere kao što su psl. *žena (hr. žena, rus. жена, polj. żona, slov. žena), *dъnъ (hr. dan, rus. день, polj. dzień, slov. dan), *nokъ (hr. noć, rus. ночь, polj. noc, slov. noč), *pъsъ (hr. pās, rus. нѣс, polj. pies, slov. pes) *byti (hr. biti, rus. быть, polj. być, slov. biti).

b) Općeslavenski leksemi potvrđeni u dvije od tri skupine slavenskih jezika

Najviše je primjera potvrđeno samo na slavenskome zapadu i istoku, zbog čega se za njih može koristiti i naziv *sjevernoslavenski jezici*: *psl. *(j)ętъcъ⁴ 'zarobljenik' (češ. jatec, polj. jeniec, strus. ятѣсѣ, rus. dij. ятец); *ladъnъ 'skladan, lijep' (češ. ladný, polj. ładny, rus. ладный), *pъlъnъ 'marljiv, gorljiv' (češ. pilný, polj. pilny, rus. ди. пильный); psl. *dikъ 'divlji' (luž. dżiki, polj. dziki, rus. дикуи).⁵ (Vendina 2009:92–96).

c) Leksemi potvrđeni samo u jednoj grani slavenskih jezika

Samo na jugu: psl. *desъ (hr. dēsni, slov. dēsni, bug. дѣсен), psl. *bъrdy (stsl. brady, hr. bradva, slov. brādva, bug. брѣдва); samo na zapadu: psl. *pęknъ 'lijep' (češ. pěkný, slč. pekný, polj. piękny), psl. *sl'ubъ 'obećanje'; 'ženidba' (češ. slib, slč. sl'ub, luž. slub, polj. ślub), psl. *godlo⁶ 'znak raspoznavanja', 'amblem' (luž. gódłto, polj. godłto); samo na istoku: psl. *dožinъ⁷ 'kraj žetve' (rus, ukr. дожин), psl. *koldъcъ 'iskopana jama iz koje se vadi voda'

³ Skokov etimološki rječnik obuhvaća i dijalektnu građu, ali za razliku od štokavskih dijalektizama, čakavska i kajkavska građa slabije su zastupljene.

⁴ Izvedenica iz psl. glagola *(j)ęti 'uzeti'.

⁵ Za arealnu distribuciju leksema v. Avanesov 1988:28–29.

⁶ Izvedenica iz psl. glagola *goditi 'dogovoriti'.

⁷ Složeno iz psl. prefiksa *do i glagola *žęti 'žeti'.

(rus. колодец, brus. калодуць, ukr. колодиз). (Tolstoj 1965:133–147; Vendina 2009:75).

d) Leksemi potvrđeni u susjednim jezicima i govorima graničnih slavenskih područja

U slovenskim, češkim i poljskim govorima: psl. **obkap* 'nadstrešnica' (slov. *okap*, češ. *okap*, polj. *okap*); u ruskim, bjeloruskim i poljskim govorima: psl. **oldyga* 'stabljika, grana' (strus. лодыга 'goljенична kost', brus. dij. лодыга 'deblo, grana', polj. *łodyga* 'grana').

e) Leksemi potvrđeni u nesusjednim, udaljenim govorima

U čakavskim i zapadnoslavenskim govorima: psl. **elito* 'crijevo' (čak. *jělito* 'crijevo', češ. i polj. *jelito* 'crijevo'), psl. **opoka* 'stijena, kamen' (čak. *opūka*, češ. *opuka*, polj. *opoka*) (Boryś 2007b:55–59, 137–139).

Prva skupina obuhvaća najviše leksema te je za slavensku dijalektologiju najmanje zanimljiva budući da ne pruža dodatne informacije o distribuciji naslijeđenoga rječničkoga fonda i izoleksama koje povezuju različite dijelove slavenskoga govornoga područja. U drugu skupinu ubrajaju se primjeri koji nisu potvrđeni na jednome dijelu slavenskoga govornoga područja. Pritom se najčešće suprotstavljaju slavenski sjever i jug budući da određen broj leksema potvrđen u zapadnim i istočnim slavenskim jezicima nema odgovarajućih usporednica na slavenskome jugu. Leksemi potvrđeni samo u jednoj grani slavenskih jezika dijalektizmi su nastali nakon raspada jedinstvenoga slavenskoga jezika. Neki od njih karakteristični su samo za južnoslavensko govorno područje, što se može uzeti u obzir kao argument u raspravama o genetskim odnosima među južnoslavenskim jezicima. Leksemi koji se nalaze u ograničenom broju govora dviju slavenskih grana, zapadne i južne ili zapadne i istočne, svjedoče o postojanju dijalektnoga kontinuuma nakon raspada praslavenskoga prajezika, a takvi primjeri mogu se nazvati *općeslavenskim dijalektizmima*. Petu kategoriju čine *arhaizmi* koji se, s obzirom da su posvjedočeni na udaljenim dijelovima slavenskoga govornoga područja, mogu ubrojiti u kategoriju općeslavenskih leksema unatoč činjenici da u nekim jezicima nisu posvjedočeni.

2. Kajkavske etimologije

Iz dostupnih opisa suvremenih kajkavskih govora i dijalektne leksikografije moguće je izdvojiti više naslijeđenih leksema koji nisu dijelom rječničkoga korpusa hrvatskoga standardnoga jezika, a često nisu potvrđeni ni u govorima ostalih dvaju narječja.

Tako je u Cerju potvrđen izraz *č'ariti* 'strugati', 'vući po tlu' s primjermom *Na čare se plug čari*. Spomenutom izrazu odgovara *čari'ti* 'seliti se', 'premješati se' zabilježeno u Goli te donjosutlansko *čārāt* 'šarati', 'črčkati'. U Akademijinu rječniku ova se riječ ne navodi, a ne nalazi se ni u Skokovu etimološkom rječniku. Usporednice je moguće pronaći samo u zapadnoslavenskim jezicima: češkome *čáriti* 'vući crtu', gornjolужиčkome *čerić* i donjolужиčkome *ceriš*, oba u značenju 'orati'. Iz istoga je korijena u Cerju potvrđena imenica *čara* 'rašljasto drvo na kojemu se plug vozi', kojoj odgovara slovensko *čara* 'crta', zabilježeno u Pleteršnikovu rječniku. Usporednice se ponovno nalaze u zapadnoslavenskome: gluž. *čara*, češ. *čára* 'crta' i slč. *čiara* 'crta'; 'granica' (Schuster-Šewc II:108). U ostalim slavenskim jezicima nema odraza te riječi, što upućuje da se radi o praslavenskom dijalektizmu ograničenom samo na zapadnoslavensko područje. Iz dostupnih potvrda moguće je rekonstruirati praslavenske glagolske oblike **čeriti* i **čariti* te imenicu **čara* nastalu prijevornim duženjem i pravilnom glasovnom promjenom praslavenskoga korijena **čer-*. Glagol *čariti* potvrđen u kajkavskome i češkome denominativnoga je postanja. Praslavenski dijalektizmi **čeriti*, **čariti* i **čara* zacijelo potječu od indoeuropskoga korijena **(s)ker-* 'rezati', potvrđenoga u hrvatskome jeziku u riječi *crta*.⁸ Prvotni semantički razvoj bio bi od 'rezati' prema 'orati', za što postoji djelomična usporednica u praslavenskoj istoznačnici **borzda* 'brazda' (usp. rus. *борозда*, polj. *brózda*), koja je izvedena iz indoeuropskoga korijena **b^horH-* 'bušiti' te je poprimila značenje 'zaorana zemlja'. Značenje 'povlačiti crtu, micati se' naknadno je nastalo iz značenja 'orati'.

Iz općeslavenskoga razdoblja naslijeđeni su i izrazi *smika* (Cerje) 'dio saonica' te *smič* 'dio sanjki po kojima se kližu, klizači' (donjosutlanski ikavski). Ove riječi nisu potvrđene u govorima čakavskoga i štokavskoga narječja, ali su zato dobro poznate zapadnoslavenskim jezicima. Srodni su im polj. *smyka* 'donji dio saonica', dluž. i gluž. *smyk* te češ. *smyček* 'kratke drvene saonice', što su sve odrazi praslavenskih dijalektizama **smyka* i **smyčb*.⁹ Riječ je o kasnijoj tvorbi iz praslavenskoga glagola **smykati* 'vući,

⁸ Trubačev (IV:22–23) ne navodi kajkavske oblike, a kao etimon predlaže *pie. *k^wer-* 'činiti', što nije prihvatljivo zbog semantike potvrđenih oblika.

⁹ Psl. imenica **smyčb* tvorena je rijetkim sufiksom **-čb* koji se nalazi u primjerima

povlačiti', potvrđenoga u crkvenoslavenskome *smykati se*, hr. *smičati*, polj. *smykać*, češ. *smýkat* i rus. dij. *смькать* (Borys 2007:564). Iz drugoga prijevoinoga stupnja korijena potječe slovensko *smučka* 'skija', a iz istoga etimona postali su i kajkavizmi *šmiček* (Cerje) 'zavijutak niti pređe', *smič'ek* 'krpa za prašinu', te poljsko *smycz* 'povodac za psa'. Zajedničko značenje svih navedenih riječi jest 'ono što se povlači'.¹⁰ Praslavensko **smykati* može se usporediti s litavskim glagolima *smukti* 'pasti' i *smaukti* 'skinuti, zavrnuti', što su odrazi baltoslavenskoga korijena **smouk-* / **smuk-* (Smoczyński 2007: 579). Ovaj etimon zadovoljavajuću usporednicu ima u germanskome **smeugan* / **smūgan* : stnor. *smjuga* 'povlačiti se', steng. *smūgan* 'puzati' (Kroonen 2009:458).¹¹ Korijen **smyk-* nastao je sekundarnim prijevoinim duženjem izvornoga **smrk* — usp. psl. **tykati* < *тък-, **dirati* < *дѣр-, što je u praslavenskome jeziku bio uobičajeni postupak pri tvorbi iterativnih glagola. Prijevoina punina koja odgovara litavskome *smaukti* odražena je u ruskom crkvenoslavenskom *смьчуму* 'puzati' i slov. *smučati* 'skijati', a u kajkavskome je potvrđena u imenici *sm'uke* 'klizaljke' (Cerje). Podudarnost značenja odraza praslavenskoga **smyka* u različitim jezicima upućuje da je riječ o naslijeđenome nazivu materijalne kulture koji je izvorno označavao donji dio saonice koji klizi po snijegu, a potom je u nekim jezicima metonimijskim pomakom značenja počeo označavati cijele saonice.

Izraz *medlōvica* 'nesvjestica' potvrđen je u Varaždinu. Odgovara mu *me-glovica*¹² 'nesvjestica' (Sveti Đurđ) te slovenski *medlica*. Srodne usporednice danas su dobro očuvane u zapadnoslavenskim jezicima: češ. *omdléti*, polj. *mdlec* 'pasti u nesvijest', dluž. *medty*, kaš. *mdty* 'slab', 'bez snage', a najstarija potvrda je crkvenoslavenski *mьdliti*. Odraz istoga leksema potvrđen je i na čakavskome području, pa Skokov rječnik kao natuknicu navodi pridjev *mādal* 'nejasan', 'mutan' i izvedenicu *omadlevina* 'slabost'¹³ (Skok II:348), bez kajkavskih usporednica koje mu očito nisu bile poznate. Praslavenski glagolski oblik može se rekonstruirati kao **mьdēti* i **mьdlēti* sa sekundarnim *l* koje potječe iz pridjevskoga oblika **mьdьlvь*. Izvorni korijen bez pridjevskoga *l* sačuvan je u ruskom dijalektnom *modětvь* 'trunuti', 'gnjiljeti' (Filin 1982:196). Izvan slavenskoga područja prihvatljiva us-

poput **bičь* i **gьričь* (Vaillant 1966:538).

¹⁰ Usp. i prilog *smik* 'povlačeći po podlozi' (Đurđevac).

¹¹ Ovdje je riječ o leksemu potvrđenom samo u baltoslavenskome i germanskome. Takvih primjera ima više.

¹² Za govor Svetog Đurđa uobičajen je prijelaz suglasničke skupine *dl* u *gl*. U ovom konkretnom slučaju to je dodatno osnaženo pučkoetimološkim povezivanjem s riječi *megla* koja dakako nije srodna riječi *me-glovica*.

¹³ U istarskim čakavskim govorima kasnije je potvrđen i glagol *medliti* (Ribarić 2002).

porednica je litavski *maūsti* (3. l. prez. *maūdžia*) 'lako, ali stalno boljeti' s korijenom u prijevornoj punini. Baltoslavenski oblik zbog cirkumflektiranoga korijena valja rekonstruirati kao **meud^h-* / **mud^h-*. Daljnje indoeuropske usporednice nisu sigurne.

Imenica *v'eka* 'poklopac na škrinjama' potvrđena je u Goli. Odgovara joj *v'eka* 'poklopac' (Cerje), *v'eka* 'prednja kosa vrata svinjca kroz koja se sipa hrana' (Varaždin), *veka* 'horizontalna vrata na kocu kroz koja se ulijeva napoj'; 'poklopac na kuhinjskom sanduku za drva' (Sveti Đurđ). Govorima ostalih hrvatskih narječja ta riječ nije poznata, zbog čega nije uvrštena u Akademijin rječnik, a ne spominje se ni u Skokovu etimološkom rječniku. Najbliža usporednica je slovenski *veka* 'poklopac'; 'kapak', a na sjevernoslavenskome području odgovaraju češ. *viko*, luž. *wěko*, polj. *wieko* 'poklopac' i rus. *véko* 'kapak'. Izvan slavenskoga usporednice se nalaze samo u baltičkome: lit. *vókas* 'očni kapak' i latv. *vāks* 'poklopac'. Litavski i latvijski upućuju na prabaltički akutirani korijen **vāk-*, a za praslavenski valja pretpostaviti akutirani korijen **vēk-* < **vēk-*, što onemogućava rekonstrukciju jedinstvenoga baltoslavenskoga oblika. S obzirom da ne postoje usporednice u ostalim jezicima, ne može se rekonstruirati indoeuropski etimon.

Pridjev *zmožen* 'bogat', 'imućan' potvrđen je u Cerju i Goli. Odgovara mu *zmōžęn* 'snažan', 'jak' (Varaždin) te slovenski *zmožen* 'sposoban'. Isti pridjev uobičajen je u zapadnoslavenskim i istočnoslavenskim jezicima: češ. *zámožný* 'imućan', 'bogat', polj. *zamożny* 'bogat', rus. dij. *зaмoжнuiй* 'bogat'. Praslavenski pridjev **zamožьnъ* nastao je od prefiksa **za-* i pridjeva **možьnъ* 'moguć' (češ. *možný*, polj. *możny*), a posvjedočen je i u starijoj kajkavskoj leksikografiji, u rječnicima Belostenca i Jambrešića. Moguće je da je riječ o kalku prema nekom germanskom uzoru (usp. stvnj. *furimugan* 'jak', 'moćan'). Riječ se danas ne nalazi u govorima čakavskoga i štokavskoga narječja.

Imenica *mrha* 'životinjska lešina' karakteristična je za zapadnoslavenske jezike te slovenske i kajkavske govore. Potvrđena je u Cerju: *m'rha* 'crotina', Varaždinu *m'rha* 'staro govedo', Murskom Središću *mrha* 'govedo' te s većim značenjskim pomakom u Goli, *m'rha* 'pokvarena žena'. U Belostenčevu rječniku potvrđeno je *mrha* 'cadaver', a u kajkavskom književnom jeziku *mrha* i *merha* 'životinjska lešina'. Slavenske usporednice su slov. *mrha*, češ. *mrcha*, luž. *morcha* i stpolj. *marcha* 'životinjska lešina'. S obzirom da je poslije u više kajkavskih govora zadobila značenje 'govedo', tradicionalno se pretpostavlja postanak od germanske riječi za stoku (usp.

stvnj. *marah* 'konj'¹⁴). Međutim, ta pretpostavka ima formalni problem s obzirom da ne postoji valjano objašnjenje slavenskoga vokalizma u početnome slogu. Nasuprot tome, Machek (1968:379) pretpostavlja ekspresivnu tvorbu sufiksom *-ha* iz korijena koji je u *mrtav*. Usporedbom slavenskih oblika može se rekonstruirati praslavenski dijalektni oblik **mbrxa* na što jednoznačno upućuje odraz slogotvornoga *r* u poljskom i lužičkom (usp. polj. *martwy*, luž. *mortwy* 'mrtav'). Zapadnoslavenski oblici upućuju da je riječ o praslavenskoj dijalektnoj riječi karakterističnoj za zapadnoslavensko područje koja se kasnije u nekim kajkavskim govorima značenjski ukrstila s bliskozvučnom germanskom posuđenicom. Daljnje usporedbe moguće su s južnoslavenskim pridjevom *mršav* i ukr. *мерша* 'truplo' koji upućuju na praoblik **mbrxia*.¹⁵

Litka 'stražnji dio koljenice', 'list' potvrđeno je u Podravini (Sveti Đurđ). Formalno i značenjski odgovara mu slov. dij. (Štajerska) *lītka*, češ. i slč. *lýtko*, polj. *łydka*, rus. *лытка*.¹⁶ U većini slavenskih jezika potvrđena je i isto značnica *list* postala iz istoga korijena: hr. *list*, polj. dij. *łyst*, slč. dij. *lyst*, strus. *лыцмъ* < psl. **lyd-t-*. Oblik *litka* nastao je iz istoga korijena **lyd-* sufiksom **-vka* i na južnoslavenskom području ima vrlo ograničenu distribuciju. Rasprostranjenost tog oblika u zapadnoslavenskim jezicima svjedoči da su primjeri iz slovenskih i kajkavskih govora leksički relikti koji potječu iz razdoblja u kojemu je sjeverozapadni dio današnjeg južnoslavenskoga područja činio dijalektni kontinuum sa zapadnoslavenskim jezicima.¹⁷ Daljnje usporednice nisu pouzdane.

Izraz *pruglo* 'zamka za ptice' nalazi se u Belostenčevu rječniku¹⁸, a od suvremenih kajkavskih govora potvrđen je u Cerju: *prūgle* 'zamka za ptice'. Prema Akademijinu rječniku ne postoje potvrde u starijih dalmatinskih i slavonskih pisaca, a u mlađe štokavske izvore dospio je iz ruskoga jezika.¹⁹ Odgovara mu slov. *próglo*, *prógel* 'zamka', češ. *pruhlo*, gluž. *prudlo*, dluž. *pšudlo*, polj. *pręgiel* 'stup srama', rus. *прýгло* 'zamka za ptice'. Sve na-

¹⁴ Uz mađarsko posredstvo odraženo u hrvatskome kao *marva* te u kajkavskim govorima kao *marha*.

¹⁵ Treba spomenuti da je *mrha* 'jak ili grub ili zao čovjek' potvrđeno na grobničkom području. U ostalim dostupnim čakavskim i štokavskim rječnicima ova riječ nije potvrđena.

¹⁶ Za potpunu distribuciju i tvorbene inačice v. Siatkowski 2012:148–154.

¹⁷ Ne nalazi se ni u jednom južnoslavenskom standardnom jeziku. Potvrđeno u slovenskim štajerskim i kajkavskim podravskim govorima.

¹⁸ Čini se da je već tada bila arhaizam jer je Belostenec spominje samo kao dio izreke.

¹⁹ Tome svjedoči i činjenica da ne postoje potvrde u suvremenoj čakavskoj i štokavskoj dijalektnoj leksikografiji.

vedene potvrde potječu od psl. riječi **progьlv* / **progьlo* tvorene izvorno pridjevskim sufiksom *l* iz psl. korijena **preg-* / **prog-*, koji je u hrvatskome standardnom jeziku odražen u primjerima poput *opruga* i *napregnuti*. Moguća je usporedba s pragerm. **springan* ‘izbiti’, ‘iskočiti’ (usp. eng. *spring*, njem. *springen*) i litavskim *sprēngti* ‘razapeti’, što omogućava rekonstrukciju glagolskoga korijena **(s)preng^h-* ‘skočiti’ (Rix 2001:583). Daljnje usporednice nisu pouzdane. Isto značenje u svim slavenskim jezicima upućuje da je riječ o leksemu kojim se još u praslavenskom prajeziku označavao specifičan predmet materijalne kulture.

Pridjev *stekli* ‘bijesan’ potvrđen je u Habelića i Belostenca kao *stekel* ‘rabidus’, te Vitezovića kao *stekal* ‘furiosus’, a nalazi se i u više suvremenih kajkavskih govora: *stĕkli* (Cerje), *stĕkli* ‘bijesan, ljut’ (donjosutlanski ikavski), *stākli* (Bednja), *stĕkli* (Varaždin), *stekli* (Mursko Središće). U druga dva hrvatska narječja riječ nije potvrđena, a usporednice postoje samo u slovenskim govorima i zapadnoslavenskim jezicima: slov. *stekel*, češ. *vzteklý*, gluž. *sćekty* dluž. *šćakty*, polj. *wciekły*, ukr. *взмеклуї*. Riječ je potvrđena i u crkvenoslavenskim tekstovima gdje je zapisana kao *vьsteklъ*. Pridjev *stekli* tvoren je pridjevskim sufiksom *-l* iz korijena praslavenskoga glagola **vьztekiti* ‘bjesnjeti, biti srdit’ (češ. *vzteknout se*, polj. *wściec się*; usp. i češ. *vztek* ‘gnjev’) koji je složen od prefiksa **vьz-* ‘uz’ i glagola **tekiti* ‘teći’. Distribucija pokazuje da je riječ danas sačuvana samo u zapadnoslavenskim jezicima te da kajkavske i slovenske primjere valja promatrati kao dio zapadnoslavenskoga jezičnog areala.

Suk ‘suha grana’, *panj* potvrđeno je u Cerju. Odgovara mu *sūk* ‘komad cijepanoga drva’, ‘kladica’ (Zagorje), *sūčje* ‘sitni komadići drva koji služe za potpaljivanje u peći’ (donjosutlanski ikavski), *sōk* ‘cjepanica drveta za loženje’ (Varaždin). Kajkavskim primjerima srodni su stsl. *sokъ* ‘grana’, slov. *sok*, češ. *suk*, polj. *sęk* ‘preostali dio odrezane grane uz deblo’ i rus. *cyk* ‘suha grana’. Psl. **sokъ*²⁰ vjerojatno potječe od indoeuropskoga korijena **k'onk-* ‘grana’, a kao usporednice mogu se spomenuti het. *kankanzi* ‘visjeti’, stind. *šankú-* ‘klin’ i stnord. *hanga* ‘visjeti’. Usporednice iz ostalih indoeuropskih jezika upućuju da je prvotno značenje zacijelo bilo ‘suha, obješena grana’. Riječ je potvrđena i u starijim čakavskim i štokavskim izvorima (Skok III: 358), a danas je arhaizam karakterističan za kajkavske govore.

²⁰ Za distribuciju leksema na slavenskom govornom području v. Podlužnyj 2000: 34–36.

Zaključak

Desetak kajkavizama koji su se uglavnom ispuštali iz etimoloških razmatranja potvrđuje da su hrvatski kajkavski govori sačuvali više odraza praslavenskih leksema koji nisu dijelom korpusa hrvatskoga standardnoga jezika. Neki od njih imaju usporednice u starijim čakavskim i eventualno štokavskim izvorima (*medlovica, zmožen, suk*), dok su drugi karakteristični samo za sjevernoslavenske jezike i govore slovenskoga jezika (*litka, veke, pruglo, stekli*). Treću skupinu čine leksemi karakteristični samo na zapadnoslavensko i slovensko područje (*smika, čara, mrha*) i koji prema ranije uspostavljenoj klasifikaciji pripadaju četvrtoj skupini u koju se ubrajaju leksemi potvrđeni na rubnim dijelovima dvaju slavenskih područja. Postojanje takvih primjera svjedoči da su kajkavski i slovenski govori činili dijalektni kontinuum sa zapadnoslavenskim jezicima prije doseljavanja Mađara u Panoniju.

Vrela

- Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium*. Zagreb. [Pretisak Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1972].
- Belović, Stjepan; Blažeka, Đuro. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa*. Zagreb : Učiteljski fakultet.
- Blažeka, Đuro; Rob, Grozdana. 2014. *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb : Učiteljski fakultet.
- Habdelić, Juraj. 1670. *Dictionar ili Rechi Szlovenske*. Graz. [Pretisak Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989.].
- Hanzir, Štefica; Horvat, Jasna; Jakolić, Božica; Jozić, Željko; Lončarić, Mijo. 2015. *Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Jambrešić, Andrija. 1742. *Lexicon Latinum*. Zagreb. [Pretisak Zavod za hrvatski jezik, Zagreb, 1992.].
- Jedvaj, Josip. 1956. *Bednjanski govor*. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1 : 279–330. Zagreb : JAZU.
- Katičić, Radoslav (ur.). 1984—. *Rječnik hrvatskog književnog kajkavskog jezika*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Zagreb : Garestin.
- Lukežić, Iva, Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka : Katedra čakavskog sabora Grobnišćine.

- Maresić, Jela; Miholek, Vladimir. 2011. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac : Gradska knjižnica.
- Pleteršnik, Maks. 1894–1895. *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana : Knjezoškofijstvo.
- Ribarić, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima : razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*. Pazin : Josip Turčinović.
- Šatović, Franjo; Kalinski, Ivan. 2012. *Rječnik Čerja Zagrebečkoga*. Zagreb : Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.
- Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik Gole*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vitezović, Pavao. 1700. *Lexicon Latino-Illyricum*. [Art Tresor i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2009.].
- Vranić, Stanko. 2010. *Tak se govori(le) pri nas*. Zagreb : Vlastita naklada.

Literatura

- ARj = *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika I–XXIII*. 1880. – 1976. Zagreb : JAZU.
- Avanesov, Ruben Ivanovič. 1988. *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovateljnaja Vypusk 1. Životnij mir*. Moskva : Nauka.
- Bezljaj, France. 1976. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Boryś, Wiesław. 1982. Prilozi proučavanju ostataka arhaičnog slavenskog leksika u kajkavštini, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 69–76.
- Boryś, Wiesław. 1986. Hrvatsko kajkavsko skolek »daska, daščica« i praslavensko *skoliti cepati, *Južnoslovenski filolog* XLII, 165–171.
- Boryś, Wiesław. 2007. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków : Wydawnictwo literackie.
- Boryś, Wiesław. 2007b. *Čakavske leksičke studije*. Zagreb : Matica hrvatska.
- Derksen, Rick. 2007. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden : Brill.
- Filin, Fedot Petrovič. 1982. *Slovar' russkich narodnych govorov*. Leningrad : Nauka.
- Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden : Brill.
- Lončarić, Mijo. 1997. *Kajkavsko narječje*. Zagreb. Školska knjiga.
- Machek, Václav. 1968. *Etimologický slovník jazyka českého*. Praha : Nakladatelství československé akademie věd.

- Nitsch, Kazimierz; Urbańczyk, Stanisław (ur.). 1954- 2002. *Słownik staropolski*. Warszawa : Polska Akademia Nauk.
- Podlužnyj, Aleksandr Josifovič (ur.). 2000. *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Serija leksiko-slovoobrazovateljnaja Vypusk 3 Rastitelnij mir*. Minsk.
- Rix, Helmut. (ur.) 2001. *Lexikon der Indogermanischen Verben*. Wiesbaden : Ludwig Reihart Verlag.
- Siatkowski, Janusz. *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*. Warszawa : Uniwersytet Warszawski.
- Skok, Petar. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb : JAZU.
- Smoczyński, Wojciech. 2007. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Vilnius.
- Schuster-Šewc, Heinz. 1991. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*. Bautzen : Domowina Verlag.
- Tolstoj, Nikita Iljič. 1965. Iz geografii slavjanskih slov. *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas. Materialy i issledovanija*. Moskva : Nauka.
- Trautmann, Reinhold. 1923. *Baltisch-Slawisches Wörterbuch*. Göttingen : Ruprecht.
- Trubačev, Oleg Nikolajevič. (ur.) 1974—. *Etimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov*. Moskva : Nauka.
- Vaillant André. 1966. *Grammaire Comparée des Langues Slaves. Tome IV : La Formation des Noms*. Paris : Éditions Klincksieck.
- Vendina, Tatjana Ivanovna. 2009. *Russkie dialekty v obščeslavjanskom kontekste (leksika)*. Moskva : Nauka.

On the Proto-Slavic inherited lexicon in the Croatian Kajkavian dialects

Abstract

The paper offers an etymological description of several Kajkavian lexemes inherited from the Proto-Slavic period. Some of them are not mentioned in any etymological dictionary of Croatian and this is the first description of their origin. The analysis of their distribution and cognates among the other Slavic languages gives the possibility of discerning the derivational and semantic correspondences between the Kajkavian and the West Slavic speaking area. This is because the cognates of the Kajkavian lexemes, such as *čara* (line), *smika* (part of a snow sledges) and *mrha* (animal corpse), are attested only in the Slovenian and the West Slavic languages. That exclusive part of the Kajkavian inherited lexicon, along with the phonological and morphological correspondences is a relevant evidence of the close genetic relationship between the Kajkavian and the West Slavic dialects.

Ključne riječi: kajkavska etimologija, praslavenski jezik, naslijeđeni leksik, hrvatski dijalekti, dijalektni kontinuum

Key words: Kajkavian etymology, Proto-Slavic language, inherited lexicon, Croatian dialects, dialect continuum

